154 5

377
1775

वाग्भट्टालंकार

Vagbhatalankar

379
1995

अथवाग्भट्टालंकारप्रारंभः॥ ग्रंथसंख्या ३५०

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

श्रीगणेशायनमः श्रियंदिशन्तुवोदेवः श्रीनाभेयजिनः सदा मोक्षमार्गसतोभूतेयदागमपदावली १ साधुशब्दार्थसंदर्भगुणालंकारभूषितं स्फुटरी
तिरसोपपेतंकाव्यंभवतिकीर्त्तयेतत् २ प्रतिभाकारणंतस्यव्युत्पत्तिस्तद्विभूषणं भङ्गीत्पत्तिस्तदाभ्यासइत्याद्यैकविसंमतं ३ प्रसन्नपदनन्यार्थयुक्तद्व्यर्थवि
धायिनी स्फुरंतीमस्त्रवेवुद्धिः प्रतिभासर्वतोमुखी ४ शब्दधर्मार्थकामादिशास्त्राम्नायपूर्विका प्रतिपत्तिरसामान्यासुव्युत्तिरभिधीयते ५ अनार
तंयुरुपांतेयः काव्यरचनादरः तमभ्यासंविदुस्तस्यक्रमः कोप्युपदिश्यते ६ विभक्त्यावेधरचारुत्वपदवत्यार्थभङ्ग्या वशीकुर्वंस्तुकाव्यायछंदोसि
निविलान्यपि ७ पश्चाद्गुरूक्तसंयोगादिसर्गणामल्पोपनं विसंधिदर्शनंचेतोविवेधचारुत्वहेतवः ८ त्रिनेरुपाणोविधुनेत्यायोरणेर कृते नधीश
क्षितिपालीत्यावनएवगतजवात् अनुस्वसंयोगनाथयुक्तावभिनवत्वतः अर्थसंकलनात्वमभ्यसेत्संकथास्वपि १० यथा आगम्यतांसरवेगाद
मालिंग्यात्रनिषदच संदिश्यंयन्निजंभ्रातर्जायायातन्निवेदय ११ परार्थबंधाद्यस्याश्चादभ्यासोवापसंगतो मनस्थेयान्यतोनेनकविर्भवतितत्क्षरः १२ प
रकाव्यग्रहोप्यस्यात्सामान्यायोगुणः कवेः अर्थंतदर्थानुगतंनवंहिरचयत्यसौ १३ मनः प्रसत्तिः प्रतिभाशतः कालोभियोगिना अनेकशास्त्रदर्शि
त्वमित्यर्थालोकहेतवः १४ समासमिवपूर्वार्द्धं कुर्यादर्थप्रकाशनं तत्पुरुषवदुत्तरैर्नमिथः प्रत्ययावेहो १५ एकस्यवाभिधेयस्यसमासेरचास
मेवच अभ्यसेत्कुशाधानंनिर्दोषालक्रियास्वपि १६ स्यादनर्हतिपादांतेप्यशिल्पेत्यत्रदुर्गुरुः पादादौनचवक्तव्याश्चादयः प्रायशोबुधैः १७
भुवनानिचवश्रीयाश्रीणिसप्तचतुर्दश अप्यदृश्यासतांकीर्तिमकीर्तिंचततोन्यथा १८ वारणंभुभ्रमिष्टस्यचतुरः समवाबुधैन चेतसः कौत्तेद्वा
दशज्ञावाकुभः क्वचित् १९ यमकश्लेषचित्रेषुवयोर्डलयोरभेत् ननुसारतिसर्गाश्चचित्रभंगायसंमतो २० शंकमानमहीपालकारागारविवे
नं तेहृतिभिः सपत्नीकः श्रितंबकुचिचंबलं २१ त्वपादयोर्द्वणविभोतिपूर्णानकवल्लसंयमितश्रबालाः तत्कामिनीभिश्चवियोगिनीभिमुकुमंदी
पातविधूसरांगाः २२ देवपुष्पोद्यशोराशिंस्मानुमेनंजडात्मकं उत्कंठयतिमांभक्तिर्दुलभेस्वसागरं २३ चंद्रेदितंचद्रलितस्मरधीतसारत्वा
सनेरभसकल्पितशोकनतं पश्यामिपापतिभिरक्षयकाविकायमत्यंतरामलतपः कचलोपलोवे २४ हारबंधचित्रं प्रचंडबलनिः कामप्रका
शितमहागमः भावनत्वेनिधेदेवभावमत्राद्भुतातव २५ भवकाननमत्तेभभग्नमायातपः प्रभ विनयात्सास्कंदेवरविनतश्चिदंबर २६ द्राक्षछत्र
बंधो अधीत्यशास्त्राण्यभियोगयोगादभ्यासवत्त्याथपदप्रपंचः तंतंविदित्वासमयंकवीनामनःप्रसन्नोकवितांविदध्यात् २७ इतिश्रीवाग्भ
ट्टालंकारेप्रथमपरिछेदः ७ संस्कृतंप्राकृतंतस्यापभ्रंशोभूतभाषितं इतिभाषाश्चतस्रोपियोतिकाव्यस्यकायतां १ संस्कृतंस्वर्गिणांभा
षाशास्त्रशास्त्रेषुविश्रिता प्राकृतंतज्जतंतुल्यदेशादिकमनेकधा २ अपभ्रंशास्तुयच्छुद्धंततद्देशेषुभाषितं यद्वृत्तेरुच्यतेकिंचिद्देशेक

331
1795

मितिस्मृतं ३ छंदोनियद्धमछंदइतितद्द्वयंद्विधा पद्यमाद्यंतदन्यद्वगद्यमिश्रंचतद्द्वयं ४ अदुष्टमेवतत्कीर्तिस्वर्गसोपानपंक्तये परिहार्यो
ततोदोषास्तानवाद्योप्रलक्षयते ५ अनर्थकंश्रुतिकुंठ्याहतार्थमलक्षणं स्वसंकेतप्रकाशार्थमप्रसिद्धमसंमतं ६ ग्राम्यंश्रुतिप्रज्ञायेतपदेतन्न
प्रयुज्यते क्वचिदिष्टास्तिविद्वद्भिरग्रामप्युपदोषता ७ युग्मं मुखेनेदुश्रियंधत्तेश्वेतश्मश्रुनखांशुकैः अत्रहास्यरसोदेशे ग्राम्यात्वंगुणतांग
तं ८ अप्रसन्नेषुयुक्तंयत्तदनर्थकमुच्यते यथाविनायकंवंदेलंबोदरहिमंहिनु ९ परुषाक्षरमत्यंतंबुधैः श्रुतिकटुस्मृतं एकायमनसाननु
मन्येस्त्वष्टेयंनिर्मितायथा व्याहतार्थंयदिष्टार्थबाधकार्थांतराश्रयं रतस्त्वमेवभूपालभूतलोपकृतोयथा १० शब्दशास्त्रविरुद्धंयत्तल्लक्षणमु
च्यते मानिनीमानदमनोयथेंदुर्वंजयत्यसौ ११ स्वसंकेतप्रकाशार्थंश्लेषार्थांतरवोचकं यथाविभातिनेलोयंपुष्यितेवानरध्वजैः १२ यस्यनास्ति
प्रसिद्धिस्तद्प्रसिद्धं विदुर्बुधाः राजेंद्रभवतःकीर्त्तिः श्वेतुरोहतिवारिधीन् १३ शास्त्रमप्यथमारभ्यानुयुंजन्सर्वत्रसंमतं असंमतंतमाभाजनंक्षा
लयेत्संज्ञवीरवेः १४ यद्यत्रानुचितंतत्रतद्ग्राम्यंस्मृतंयथा छादयित्वास्तुरान्युष्यैः पुरोधान्यक्षिपत्यसौ १५ पदात्मकत्वाद्वाक्यस्यतद्दोषाः
संततत्रहि अपदस्यास्तयेवाक्येनादोषान्नमहेधुना १६ खंडितंयत्समस्तंबंधेप्रसंमतमपक्रमं छंदोरीतियतिभ्रष्टंदृष्टंवाक्यमतत्क्रियं १७
वाक्यांतरप्रवेशेनविच्छिन्नंखंडितंमतं यथापातुसदास्वामीयमिद्रः स्तोतिवोजिनः १८ संबंधिपददूरत्वेप्यसंबंधमुच्यते यथाघः संपद्ज्ञाता
देयान्नतानिवोहंतेः १९ शब्दार्थोयत्रनानुस्यादिवृत्तावेवसंमतो तदसंमतमित्याहुर्वाक्यंवाक्यविदोयथा २० मानसोकपतघानेदवासनविलोच
नः तमोरिपुविपक्षारिप्रियंदिशतुयोजिनः २१ अपक्रमंभवेद्यत्रप्रसिद्धक्रमलंघनं यथाभुक्ताकृतस्नानोगुरून्देवांश्चवंदते २२ छंदःशास्त्र
विरुद्धंयच्छंदोभ्रष्टंहितद्यथा मजयतिजिनपतिः परब्रह्ममहानिधिः रीतिभ्रष्टमनिर्वाह्यंत्ररीतिर्भवेद्यथा जिनोजयतिसश्रीमान्नेशाद्यामर
वंदितः २५ पदांतविरतिश्चोक्तंयतिभ्रष्टमिदंयथा नमस्तस्मैजिनस्वामिनेसदानमयंहते २६ सक्रियापदहीनंयत्तदसक्रियमुच्यते यथासा
रस्वतीघुष्पः श्रीरवंडेर्दमणस्तवः २७ देशकालागमावस्थाद्व्यादिषुविरोधिनः वाक्यंयथोक्तवद्दोषाद्विशिष्टकारणंविना २७ यथाश्रव्य
चैत्रस्यस्फुटत्कुटजराजिस्मितदिशिप्रचंडायमानेंडहिमकणसमानोष्मसहसि अंजलिक्रीडापातमरुत्सरसिबालद्विपकुलंमदेनोर्ध्वबिंब्यं
न्यसमज्जारणेतेः प्रज्ञामिनः २८ इतिदोषविध्वंसिनिषेकैरकलंकितमुज्वलंसदाविबुधैः कविहृदयसागरोत्थितममृतमिवास्वाद्यतकाव्यं २९
इतिश्रीवाग्भट्टालंकारेद्वितीयः परिछेदः अदोषावपिशब्दार्थौ प्रज्ञास्थैर्यनयंविना तानीदानींयथाशक्ति क्रमोभिव्यक्तयेगुणान् १ ओ
दार्यंसमताकांतिरर्थव्यक्तिः प्रसन्नता समाधिश्लेषओजोथमाधुर्यंसुकुमारता २ पदानामर्थचारुत्वप्रत्यायकपदांतरैः मीलितानांयदर्था

नंतदोदार्यमूनोयथा ३ गंधेभविभ्राजितधामलक्ष्मीलीलांबुजच्छत्रमपास्यराज्यं क्रीडागिरेरेवतकेनपांसिश्रीनेमिनाथोपिचिरंचकार ४ बंधस्यदयदेवेषमंसमतासोच्यतेबुधैः पदुज्ज्वलत्वंतंस्यवसाकांतिरुदितायथा ५ कुचकलशविमर्दिस्फारलावण्यधारामनुवर्तियदंगासंगिनीहारवल्ली असदृशमहिमानंतोमनन्यापमेयंकथयकथमहंतेचेतसिव्यंजयामि ६ फलैकूसाहारः प्रथममपिनिर्गत्यसदनादनासक्तःसौख्येकचिदपिपुराजन्मनिकृती तपस्यंस्तूष्णींतनुवनभुविश्रीफलदलैरवंद्रैःरवेरेदोश्चिरमकृतपादार्चनमसौ ७ पदनेत्वयत्नमर्थस्यमार्थव्यक्तिःस्मृतायथा त्वंसैन्यरजसाव्याप्तेसूर्योरात्रिरभूदिवा ८ झटित्यर्थार्पकत्वंयत्समर्थः सोऽयतेयथा कल्पद्रुमइवाभातिवांछितार्थपदोज्जिनः ९ सममाधिर्यदन्यस्यगुणोन्यत्रनिवेश्यते यथाश्रमैरविरूक्षीणांराज्ञःपल्लविनंयशः १० श्लेषोयत्रपदानिःस्युःस्यूतानीवपरस्परं ओजःसमासभूयस्त्वंतद्गद्यंवृत्तिसुंदरं ११ मुदायस्याद्भीतसहसहचरीभिर्यनचेरमुंदुःश्रुत्वाहोध्वनधरणिभारंभुजबलं दरोद्गछद्भोकुरनिकरदंभात्पुलकितांचमत्कारोद्रेकंकुलगिरवरिणस्पष्टिधरे १२ समरांगिरस्फुरद्गिरनरेंद्रानेकानेकपशिरःमिद्रपूरपरिचयेनेवारुणितकरतलोदेवइतिगद्यं समार्थपदत्वंयत्तन्माधुर्यमुदाहृतं अनिष्ठुराक्षरत्वंयत्सोकुमार्यमिदंयथा १३ फणमणिकिरणालिस्यूतचंचच्चिकोलः कुचकलशनिधानस्येवरक्षाधिकारी उरसिविनिदधारास्फाटतामुज्जिहानः कंमितिकरमरोजंकुंडलीकुंडलिन्यः १४ श्रेतापदोपांजनगोत्रिरूपवदेवत्तदीयःकरवालएषः नोचेदनेनद्विषतांमुखानिश्यामायमानानिकथंकतानिः १५ गुणैरमीभिःपरितोनुविद्धंमुक्ताफलानामिवदामरम्यं देवीसरस्त्यपिकंठपीठेकरोत्यलंकारतयाकवित्वः १६ इतिवाग्भट्टालंकारेतृतीयःपरिछेदः दोषमुक्तंगुणैर्युक्तमपियेनोज्झितंवचः स्फीरूपमिदंनोभातितंब्रुवेलंक्रियोज्झयं १ चित्रंवक्रोक्त्यनुप्रासोयमकंश्लेष्यन्यलंक्रिया अर्थालंकृतियोजातिरूपमारूपकंयथा २ प्रतिवस्तूपमाभ्रांतिमनापेक्षार्थसंश्रयः दृष्टांतव्यतिरेकोपदुतिस्मृत्ययोगिता ३ उत्प्रेक्षार्थांतरन्यासःसमासोक्तिर्विभावना दीपकातिशयोहेतुःपर्यायोक्तिःसमाहितं ४ परिवृत्तिर्यथासंख्यंविषमश्वसहोक्तयः विरोधावसरःसारंसंश्लेषश्चसमुच्चयः ५ अप्रस्तुतप्रशंसास्यादेकावल्यनुमापिच परिसंख्यातथाप्यन्योन्यंसंकरएवच ६ यत्रोगसंधितइवपरःक्षीरेवस्तुकल्पनासस्योत्प्रेक्षासभोक्तश्चित्रंचित्रंचित्रकइवेत ७ जनस्यनयनस्यानध्वानेनच्छिन्नत्विनः पुनःपुनर्जीनःपीनज्ञानमध्योगसमःधमःसमः ८ बोउन्मीलकमलेगोमुत्रिकाचित्रं नेगणनरगणवरकरतचरणःचरपदन्यासगजनपथकथकः अमदनगतमदगजकरकमलःजयजयभयद्यनवनदहनः ९ एकस्वरचित्रं मूलस्थितिमधः कुर्वन्पोतंक्षेमतांक्षेरः विटःसेव्यःकुलीनस्यतिष्ठतःपरिकस्यसः १०

383
1975

विटपरादिकारमात्रश्रुतकंवटइनिधर्मोधर्मचिरः साधुपक्षपोतेसमुद्यताः गुरूणांवचनेनिधानरकेयांतिदुःखिताः ११ वंचनपदादिदुःश्रुतकं वचनमिति ककाकुकंकेकंकाकंकिकोकेकंकः कंकः अकुकोकः काककाक्षाकंकाकुकंककोकुकुः १२ एकव्यंजनचित्रं कुवेलदिवाकरा श्लेषंदधच्चरणदुंबरं देवयोष्मकसेनायाः करेणुःप्रसरत्यसौ १३ करेणुपदाकारश्रुतकं प्रस्कंदतादपरंवाक्यमुपादायोत्तरप्रबंधः भंगश्लेषमुखेनाहयत्रकश्चिन्निरेवसा नाथमयूरोनृत्यतितुरगाननवक्षसःकुतोनित्यं ननुकथयामिकलापिनमिहसकलापीप्रियेकोसि १५ भर्तुःपावेतिनामकीर्त्तयनचेत्तांताडयिष्यामुहुःकीरजेनत्रिवेतिसत्यमनयेकिंतेलगालःपतिः नोस्थाणुःकिमुकोलकोनुहिगवांस्वामीनगोप्तागवां दोलारूढनकर्मणीतिविजयायोगोर्थगिरःपांतुनः १६ तुल्यश्रुत्यक्षरावृत्तिरनुप्रासःस्फुरद्गुणः अतिप्रसादःस्याच्छब्दानांलाटानांतत्पुरस्सरः १७ अस्युद्भटैकशृंगारकरप्रसरहेलया चंडचंडीशनिर्माल्यमशिनस्यांमहेसि १८ रणेरणविदोहृष्टादानवानवदिषा नीतिनिष्टनभूपालभूरियंभूस्त्वयाकृता १९ त्वंप्रियायेच्छकोपिस्वर्गलोकसुखेनकिं त्वंप्रियायदिनस्यान्मेस्वर्गलोकसुखेनकिं २० एकत्रपत्रेसकलंवर्णनेत्रामृतंविवितमीक्षमाणः पश्चात्त्वपोसौधुरसंपुरस्तान्ममादकश्चिद्यदुभूमिपालः २१ स्यात्सादृश्यवर्णनांआकृतिःसंयुतायुता यमकंभिन्नवाक्यानामाधिमध्यांतगोचरं २२ दयोंचकेसतांयस्माद्योंचकेभवान्वितं २३ यत्रास्तेसमुद्रास्मरारोरगारेः सदारोरगारेः समानागकांतेः २४ द्विषामुद्दामानोनिहंसिलमिंद्रोमुदंभोधराणां २५ विभातिरामापरमारणस्यविभातिरामापरमारणस्य सदेवतेजोजितराजमानंसदेवतेजोजितराजमानः २६ सारंगवयसान्निध्यराजिकानममग्रतः सारंगवयसान्निध्यदारुणंश्रीखरेगिरेः २७ आसन्नदेवानरराजराजिरुचेस्तानामिवयत्रनोद्रो क्रीडाकृतेयत्रदिगंतनागाआसन्नदेवानरराजगजि २८ अमरनगरस्त्रीराक्षीणांप्रपेपतिस्फुरत्सुरतरुचयेकुवोणानांबलक्षमरहसं द्रहसहसकेरायांनीनांमरेज्ञानगेहंचेसुरतरुचयेकुवोणानांबलक्षमरहसं २९ रंभारामाकुरबककमलारंभारामाकुरबककमलारंभारामाकुरबककमलारंभारंभ अकुंठितशब्दाः हरिणायस्यां)कुरबककमला ३० हारीतहारीतमधुव्रतेसेवालसवालसहसमुभः जंबालजंबालमलंदधानमंदारमंदारवबामुरद्विः ३१ नेमिर्विशालनयनोनयनोदितश्रीरभ्रांतबुद्धिविभवोविभवोथभव्यः प्राप्तस्यंदितनगराब्धिगराजितत्रसूतेनचारुजगदंजगदेकनाथः ३२ यदुपतिकेथुसरलाःसरलापदन्युच्चलंतिहरिणाहरिणाः तदिदंविभातिकमलंकमलमुदमेत्ययत्रपरमाधामा ३३ कोतारभ्रमोधिकःकामिनीनांकोतारवाचक्षमतेत्समोढुं कोतारतेरोध्वनिवर्त्तमानेकोतारविंदस्यमधोत्रवेत्ता ३४ चकारसाहसंयुद्धेधनोत्साहसंचया दैन्यंसोत्साहसंप्राप्तादृष्टांतोत्साहसंततिः ३५ गिरांश्रूयतेकोकिलाकोविदारयतत्सदृनेविस्फुर

कोविदारं मुनीनांवसत्यत्रलोकोविदारंनचव्याधचक्रंलोकोविदारं ३६ सिंधुरोचितलतायमलूकीसिंधुरोचितमुपत्यकंमेरे कंदराजिमद
स्तटगिरेःकंदराजितगृहश्रिगायते ३७ वसनसरोगोचनेनाकश्चित्सरंसरोगोयदिराजहंसः गीतंकलंकोनकरोतिमिहुः श्रोत्रंकलंकोज्झित
काननेस्मिन् ३८ जलुर्वसंतेमरसोनवारणाबभुःपिकानांमधुरनवारणाः रसेनकामोहनकोविदारकं विलोकयंतीवकुलान्विदारकं ३९ वरणा
प्रसूनननिकरावरणायलिनांवृहंतिपटलीमुलिनी तरवःसदात्रिविष्टपतरवःसरसश्चभांतिनिकरेसरसः ४२ यथायथाद्विजिह्वस्यवि
भवस्यान्महत्तमः तथातथास्यजायेतस्पर्द्धयेवमहत्तमः ४३ दास्यतिदास्यतिकोपादास्यतिकर्करान्नाप भवतिभवतित्यनर्थोभवति
मितस्तेनबहुकृत्वं ४४ कुलंतिमिभयादत्रकरेणूनांनदीष्यति नदीष्यतिकरेणूनांत्राणिनांगणनाधिका ४५ गंगाबुधवलांगाभोसुमुक्षुध्यान
गोचरः पापान्निहरणायास्मत्समज्ञानोजिनःमनौ ४६ जगदात्मकीर्तिशुद्धेजनयदुनुद्दामदोःपरिघः जयतिव्रतापमृषोजयतिसिंहः
क्ष्माभरदधिनाथः ४७ मामाकारयतेरमासासामुदितमानसा यायामदारुणछायानामाहेलामयायनगा ४८ स्वभावोक्तिः पदार्थस्यसक्रि
यस्याक्रियस्यच जातिर्विशेषितारम्याहीनत्रस्ताभंकादिषु: ४९ बृहद्बलीवकुलकांतिरुचाविचित्रभ्रजत्वचारुचितचारुविचित्रलीलाः॥
गुंजाफलग्रथितहारलताः महल्लंबलंतिखलगतोत्रवनेत्रवर्याः ५० धूलीधूसरतनवोराज्यश्रितिरचनकल्पितेकभूषाः कृतमुखवाद्य
विकारान्त्यतिदुनिभरंरिंभाः ५९ आरब्धेणत्तधोरणिभीसणवअणुकुरोकुरंगत्थि उल्लसिअवीसंभूअवणविहोवमोदसमुक्खय
सो ५१ उपमानेनसादृश्यमुपमेयस्ययत्रसो प्रत्ययाव्यपतुत्यार्थसमासेरूपमामता ५२ गत्याविभ्रममंदयापतिपदंयाराजहंसायते
यस्याःपूर्णशशांकमंडलमिवश्रीमत्सदेवाननं यस्याश्चानुकरोतिनेत्रयुगुलंनीलोत्पलानिश्रियांतांकुंदाग्रदंतीत्यजनाजिनपतीराजाम
तिंपातुवः ५३ चंद्रवद्वदनेतस्याननेत्रौ नीत्पलेइव पद्मबिंबहसत्यास्यःपुष्पधन्वधनुर्भ्रुवौ ५४ माभरियमाणसमरविनिवेदोसाज
रसमसिणतुहविरहेतीएमुहंसंकुचिअंसहअकुमुदंव ५५ तंमहविराएपजिणेदमुद्दालिएदूहकसाय जस्समाणेवसरीरमणेण
शेरवंसमपणं ५६ हेदेवभवनः पादोभवत्पादाविवाश्रिताः तेलभंतेद्रुताभव्याः श्रियंतद्वन्नाश्रितां ५७ अलोकनेवचनेवनिगूहनेचया
सांस्मरन्मनवत्सरसंकुशास्त्व तासांकिमंगपिनिशातात्रपुरीषपात्रंगात्रेविचित्यस्मरज्ञाननिराकुलोसि ५८ कलेवचेदस्यकलंकमुक्ता
मुक्तावलीवोरुगुणप्रपन्ना जगत्त्रयस्याभिमतेदधीनाजिनेश्वरीकल्पलतेवमूर्त्तिः ५९ विभिन्नलिंगवचनोनातिहीनाधिकोचतानिबभं
तिबुधाःकृपालिंगभेदंतुमनिरे ६० हिमनिवकीर्त्तिधवलाकंचइकलेवातिनिर्मलावाचः ध्वांक्षस्येवचराक्षंनभइववक्षश्चतेविपुलं ६१

मुनीयंमहदेवीवप्रत्यक्षाप्रतिभासते स्वद्योतइवसर्वत्रप्रतापश्चविराजते ६२ सकेनपिंडःप्रोद्यन्मरिचश्चिः ज्ञाःकुर्वीवज्रंस्वश्रुत चेतन्मदः क
रीवर्षेनविघुत्ताविववारिदः ६३ मुखमिंदुमिवालोक्यदेवाःस्मरंकरंतव कुमुदंतिमुदासीणिक्षीणमिथ्यात्वसंपदां ६४ निजजीविते ग्राकरज्ञा
यक्तक्षपंक्तयःशुशुभिरेस्मरते कुपितस्मरन्हितबाणगणव्रणजर्जरइवमरोजदृशः ६५ हसाग्रविन्यस्तकपोलदेशाभिथोमिलत्कं
कणकुंडलश्रीः निषेचनेत्रभवदश्रुधारादोकंदलीकाचिदवश्यनाथा ६६ रूपकंयत्रसाधर्म्यदर्थयोरभिदाभवेत समस्तेवासमस्तेवास्व
दंवास्वदमेवच ६७ कीर्णोधकाशालकराजमानानिबद्धतारास्त्रिमणिःकुतोपि निशापिशाचीव्यचरद्घनानामहांस्यसूक्ष्मध्वनिफेलुतानि
६८ संसारकूपः कुपःसलिलानिवपतिजन्मदुःखानि ऐरहधर्मण्वरज्ज्वस्तस्माद्दूरतिनिर्मग्नान् ६९ अधरंमुखेननयनेननरुचिरं
भित्वमस्तमिवनाशिकया नवकामिनीवदनचंद्रमसस्तरुणारसेनयुगपल्लिपपुः ७० ज्योत्स्नयाधवलीकुर्वन्नुर्वीसकलपर्वतां निशाप्रि
यासकमलमुदंतिस्मनिशाकरः ७१ अनुपात्तविवादीनांवस्तूनांप्रतिवस्तूनः यत्रप्रतीयतेसाम्यंप्रतिवस्तूपमानुसा ७२ बद्धवीरस्यसा
वेकोयदुवंशेद्रुतोजनि किंकृतकांतलानिस्थः स्मरभीष्मस्त्रिलान्यपि ७३ वस्तून्यन्यच्चकुत्रापितुल्यस्यान्यवस्तूनः निश्चयोयत्र
जायेतभ्रांतिमात्मसमतोयथा ७४ हेमकमलंतिवअणेणअणेणीलुप्पलंतिपमअच्छि कुसुमंतिदुजहमिणंवइभमराणविछोलिं
७५ उक्तिर्यत्रप्रतीतिर्वाप्रतिषेधस्यजायते आक्षेपतेतमाक्षेपमलंकारंयथाबुधाः ७६ इमेणकिंसयदिकर्णनरेंद्रस्तुरंगवेननकिंमहो
यदितद्विपंद्रः देभोलिनाप्यक्रमलंयदित्सतापः स्वर्गोप्ययंननुसुधायदित्सुरासा ७७ यस्यास्तिनरकक्रोडनिवासरमिकंमनः सोत्क
हिंसानतस्तेयतस्परः स्मतरांजनः ७८ इच्छंतिजेणकितिकुर्णतिकरुणंविजेणापतधरणजस्सराधिदंतिपणमरणसमयेवि ७९ इत्थं
तदिदंवेतिसाम्याद्बुद्धिर्हिसंशयः हेतुभिर्निश्चितंसोपिनिश्चयांतःस्मृतोयथा ८० किंकेशपाशाः प्रतिपक्षलक्ष्याः किंवाप्रतापोमरुत्
धूमरुपः दृष्ट्वाभवत्पाणिगतंकृपाणंभवंकवीनांतमयःस्फुरंति ८१ इंद्रः सएषयदिकिंनसहस्रमक्ष्णांलक्ष्मीपतिर्यदिकयंनतुभुजोसौ
आःस्यंदनध्वजधृतोदुरितास्त्रचूडः श्रीकर्णदेवनृपतेर्नुरयंरणाग्रे ८२ अन्वयास्यापनंयत्रक्रियतेस्वतदर्थयोः तंदृष्टांतमितिप्रा
कुलरलंकारमनीषिणः ८३ पतितानांसंसर्गात्यजेत्तिदूरेणनिर्मलागुणिनः इतिकथयन्नूजरतीनांहारःपरिहरतिकुचयुगलं ८४ के
नचिद्यत्रधर्मेणद्वयोःसंसिद्धिःसाध्ययोः भवत्येकतराधिक्यव्यतिरेकः सउच्यते ८५ अल्पस्यकर्मणोरूपगुणाज्जयसिंहदेवक्षितीपतेर्मृग
पतेश्चसमानभावकिं त्वेकथःप्रतिभटाःसमरंविहायसद्योविलुंठितवनमन्यमशंकमानाः ८६ नतेदतदिहोत्तदित्यप— वर्णवर्ण॥

उन्नतेयत्रसादृश्यादपह्नुतिरियंयथा ८७ नेतन्निशायांशितसविभेद्यमंधीकृतालोकनमंधकारं निशागमप्रस्तिनपंचबाणसेनासमुत्थापि
तएषरेणुः ८८ उपमेयंसमीकर्तुमुपमानेनयोज्यते तुल्येककालक्रियपायत्रसातुल्ययोगिता ८९ तमसाव्युप्यमानानांलोकेऽस्मिन्साधुवर्त्म
नां प्रकाशानायप्रभुताभानोस्तवचदृश्यते ९० कस्यनावाचिदोचित्याद्यत्रार्थस्यमतोन्यथा द्योतितेवादिभिःशब्दैरुत्रेक्षासामस्तायथा ९१
नभस्तलेकिंचिदिवप्रविष्टाश्वकासिरचंद्रस्यविप्रवेशाः जगद्विलित्वाहमतःप्रमोदादंताइवध्वांतनिशाचरस्य ९२ उक्तसिध्यथमन्यार्थन्यासो
ऽमिषुरःसरः कथ्यतेथांतरन्यासःश्लिष्टेश्लिष्टश्चसद्विधा ९३ द्रोणत्वमर्हणामसिताब्जभासांगिरांप्रचारस्तवपरः प्रकाशः बभूवपानाव
धुनोवधूनांमचिंतनीयोहिमहानुभावः ९४ शुंभोदेवः कंपिताः कुंजरेणांधुष्पोत्संगेपादपाश्चारुचक्रुः स्तब्धाकाराःकिंप्रयच्छेतिकिंचित्
कांतायावेभाद्दनेवैरनीकं ९५ उच्यतेवस्तुसिध्यस्यप्रतीतिर्जननक्षमं सधर्मेयत्रवस्त्वन्यत्समामाक्तिक्रियंयथा ९६ मधुकरमाकुरुशोकं
विचरकरीरद्रुमस्यकुरुमेषु घनतुहिनपातदलिताकथंनुसामालतीमिलति ९७ विनाकारणसद्वंद्वयत्रकार्यसमुद्भवः नैसर्गिकगुणोल्ल
खंभावनात्स्वविभावना ९८ अनध्ययनविद्वांसोनिद्रेव्यादाननत्पराः अनलंकारकुभगाः पांडुयुष्मान्तिनेश्वराः ९९ आदिमध्योत्तवर्ने
कपदार्थेनार्थसंगतिं वाक्यस्ययत्रजायेततदुक्तेदीपकंयथा १०० जगुस्तरंदिविस्वामिनरंधर्वापवनंयशः किंनराश्चकुलाद्रीणांकंदरेषुमु
दुर्मुहुः १ विराजंतेतमिस्राणि द्योतंतेदिवितारकाः विभांतिकुमुदःश्रेण्यःशोभंतेनिशिदीपकाः २ वस्तुनोवस्तुमुत्कर्षमसंभाव्यंयदुच्यते व
स्तुनिंद्यायाख्यतेमलंकारंबुधायथा ३ त्वद्वारितारितरुणीश्वसितानिलेनसंमूर्छितोर्मिषुमहोदधिषुक्षितीशा अंतर्लुठन्नगिरिपरस्परशृंगभं
गघोरारवैर्मधुरिपोरपयातिनिद्रा ४ एकदेशानिसमस्तयंदिछत्राणिपर्वते तदोपमीयतेपाश्वेमूर्ध्निसमफणः फणिः ५ यत्रोत्पादयतः किंचि
दर्थेकर्तुःप्रकाश्यते तद्योग्यतायुक्तिरसौहेतुरुक्तोबुधैर्यथा ६ ऊरु—णसमउमितात्वद्विरहेणकुणइणाहस्त कंडाभंतरघोलिअमदु
अंसरबालिआगीअं ७ विसमापरोमियंकोकयंतआसादिअगदुपबणोआईपलासोसिहरासहिएमाइलिनेद्धि अतस्मरतयायत्रक
स्यमाननवस्तुना विवक्षितंप्रतीयतेयर्थायोक्तिरियंयथा ८ त्वेमेन्यवाहननिवहस्यमहादेवपुद्देषःप्रभोरिपुपुरंध्रजनस्यचासीद् एकः
स्वैरंबंदुलरेणुतंतिचकारतांतोजहारपुनरंबुजलेयंदन्यः ९ कारणोत्तरसंघर्षनिर्देशादर्थभएवहि यत्रकार्यस्यजायेततज्ज्ञायतेसमाहितं॥
१० मनस्विनीवलभवेशमगंतुमुत्कंठितायाखदभ्रशिखायां तावन्नवोभोधरधीरनादप्रबोधितःसोधशिखीवनुकूज ११ परिवर्त्तनमर्थेनसह
शासदृशेनवा ज्ञायतेर्थस्ययत्रासोपरिवृत्तिर्मतायथा १२ अंतर्गतर्व्योलफणामणीनांप्रभाभिरुद्भासितभूतलानः स्फुरत्प्रदीपानिरुद्दाणिमु

387
1995

क्तागृहस्त्रीतेत्वदरातिवर्गः १२ दत्वाप्रहारंरिपुपार्थिवानांजग्राहयः संयतिजीवितव्यं शृंगारभंगीचुतदंगनानांमादायदुःखानिदेहसंदेह
१३ यत्रोक्तानांपदार्थानांमर्थात्संबंधिनःपुनः क्रमेणतेनिबध्यंतेतद्यथाङ्गैरवमुच्यते १४ मृदुभुजलतिकाभ्यांश्रोणिमानंद्यसौभाग्यचरणकमल
भासाचारुणाचाननेन विसकिसलयपद्मान्यालसश्रीणिमन्येविरहविषदिवेरात्तनन्वेतापमंगे १६ वस्तुनोयंत्रसंबंधमनौचित्येनकेनचित्
असंभाव्यंवदेद्धेतुमादुर्विषमंयथा १७ हंहेतवधुर्वत्मेकदलीगर्भकोमलं कायंराजामतिर्कुशदायीव्रतपरिग्रहः १८ सहोक्तिःसाभवेद्यत्र
कार्यकारणयोःसह समुत्पत्तिःकथंहतोवेत्तुंनज्ञन्मशक्तितां १९ आदेनसहयत्रात्मानमयतिसाईमंदेनसंग्रामे सहविद्विषांश्रीपोसोकोदं
डेकर्षतिश्रीमान २० आपातेहिविरुद्धत्वंयत्रवाक्येनतत्वतः ज्ञात्यर्थकृतमाभातिसविरोधः स्मृतोयथा २१ दुर्वारबाणविभवेनसकवर्मणापि
लोकोत्तरान्वयभुवापिवधीवरेण प्रत्यर्थिपुप्रतिरणंस्वबलेनयुतेनसंग्रामवाप्ययुयुधेपुनरवज्जिषुः २२ येनाकांतसिंहासनंमरिभ्रमच्छिरो
मिविनेतानि क्षेत्राण्युधिज्ञारपंक्तिः कीर्तिर्यातादिगंतेषु २३ यत्रार्थांतरमुत्कृष्टसंभवस्तत्सलक्षणं प्रस्तुतार्थस्यसंश्रीकाबुधैरवरसोयथा २४
सप्तनिश्चयानंदः स्वछंदविनतमविक्रमः येननक्तंचरःसापियुधिर्बबैरकोज्जितः २५ यत्रनिर्धारितासारात्सारात्सारतरंसतः निर्द्धार्यते
यथाज्ञात्तिस्तत्सारमितिकथ्यते २६ संसारेमानुषंसारंमानुष्येपिचकौलिन्यं कौलिन्येपिचधर्मज्ञत्वं धर्मज्ञत्वेपिसद्यत्वं २७ पदंस्मरविभिन्नवो
वाक्यवर्त्तेकमेवहि अनेकमर्थंयत्रासौश्लेषइत्कथ्यतेयथा २८ आनंदमुल्लासयतःसमंतात्केरसंतापकरैःप्रजानां यस्योदयेक्षोभमवा
प्यराज्ञोजग्राहवेलांकिलसिंधुनाथः कुर्वन्कुवलयोल्लासंरम्यांभोजश्रियंवहन् २९ राजापियश्चित्तनिशांतेकांतिमत्यया ३० एकत्रय
त्रवस्तूनामनेकेषांनिबंधनं अत्यत्कृष्टापकृष्टाणांतंवदंतिसमुच्चयं ३१ अणहिलुकालकंपुरमवनिपतिः कर्णदेवस्यसूनुः श्रीकलशानामधे
यः करीश्वरानिजगतीह ३२ ग्रामेवासीनायकोनिर्विवेकः कौटिल्यानामेकपात्रंकलत्रं नित्यंरोगः पारवश्यंवपुःसमेतत्सर्वंजीवतामवमृत्यः
३३ प्रस्तुतांक्रियतेयत्राप्रस्तुतस्यापिवस्तुनः अप्रस्तुतप्रशंसोतामादुःकृतधियोयथा ३४ स्वैरंविहरतिस्वैरंशेतेस्वैरंवजल्पति भिक्षुरे
कः करीलोकेराजचोरभयोज्झितः ३५ पूर्वपूर्वार्थवैशिष्ट्यनिष्ठानामुत्तरोत्तरं अर्थानांयातिरचनाबुधैरेकावलीमता ३६ देशाः समृ
द्धनगरानगराणिसमृद्धनिलयानि निलयाः सलीलललनाश्चात्यंतमनोज्ञाः ३७ प्रत्यक्षालिंगतोयत्रकालत्रितयवर्त्तिनः लिंगिनोभव
ति ज्ञानमनुमानंतदुच्यते ३८ नूनंनद्यस्तथाभूवन्नभिषेकांभसाविभो अन्यथाकथमेतास्तुजनःस्नानेनशुध्यति ३९ जंभजित्कुंभि

ज्योतिस्तथाम्भोऽग्निर्विलंभते उद्देथतियथामन्येस्वलः सविनिशाकरः ४० गुरवश्रभाबाधितकांतिरस्यादोषाकरः किंकरतांबिभर्त्ति तस्योज्ज्वल
श्रीर्हतिसापराधान्यकृतानिनोचल्किमयंक्षिणोति ४१ यत्रसाधारणंकिंचिदकत्रप्रतिपाद्यते अन्यत्रतनिवेशेचपरिसंख्योच्यतेयथा ४२ य
त्रवायुःपरंवेगःपोरसोरभसंपदां युवाश्वकुयुतकोधादेवविभुर्वेधूजनात् ४३ प्रश्नेप्रयोजनंयत्रं गूढंवाप्यथवोभयं प्रश्नोत्तरंतथोक्तानो
संसर्गसंकरंविदुः ४४ अस्मिन्नपारसंसारसागरेमज्जतांमतां किंसमालंबनंसाधोरागद्वेषक्षयः ४५ कवसंतिश्रियोनित्यंभूभृतोवदको
विद असावुक्तिन्यायःकोपियदुक्तमपिनोद्यते ४६ किमेभंश्लाघ्यमारब्धाहिपक्षिणोकुतीर्थ्याः गरुडः कीदृशोनित्यंदानवारिविराजि
तः ४७ बभंडस्फुलिंगसघुडुमुक्तिअमणिनोपहासमूहवे शिरोहवाडतिनणओआसिबुहोनस्समोमस्मा ४८ अचमत्कारिता चस्या
दुक्तांतभावएवचा अलंक्रियाणामन्यासामनिबंधेनिबंधनं हेएवगीतोगीतोयोवेदभेचेनिसांतरे एकाभूयःसमासस्यादसमस्तपदापरा ५०
दर्पोत्साहिततुंगपर्वतशतग्रामप्रपाताहतिक्रूरक्रंदद्दतुच्छकच्छपकुलक्रंकारघोरीकृतः विश्वंबबंरमथ्यमानपयसः क्षिप्राषुगायाःसुरज्ञा
कामत्ययमंकमेणचलहः कल्लोलकोलाहलः ५१ विप्राःप्रकृत्यैवभवंतिलोलालोकिरेषानमृषाकदाचित् यच्चेष्यमानामधुपैर्हिजेशः
श्लिष्यत्यसोकेरविणीकरोयः ५२ अर्थेनयेनातिचमत्करोतिप्रायःकवित्वंतिनामनस्स अलंक्रियात्वेनमएवतस्मिन्नभ्युद्यतोहंतदि
ज्ञानयेव ५३ इतिवाग्भट्टालंकारेचतुर्थःपरिछेदः ४ साधुपाकप्यनास्वाद्यौभोज्यंनिर्लवणंयथा तथवनीरसंकाव्यमितिभ्रमोरसानि
ह १ अनुभावैर्विभावैश्चसात्त्विकैर्व्यभिचारिभिः आरोप्यमाणउत्कर्षःस्थायीभावोरसःस्मृतः शृंगारवीरकरुणाद्भुतहास्याभयानका
रौद्रबीभत्सशांताश्चनवतेनिश्चितायुधैः ३ जायापत्योर्मिथोरत्यावृत्तिःशृंगारउच्यते संयोगविप्रलंभश्चरसश्चद्विविधोमतः ४ तोतयो
र्भवतोवाच्यो बुधैश्चेष्टाविशेषयोः प्रच्छन्नश्चप्रकाशश्चपुनरेषद्विधामतः ५ रूपसौभाग्यसंपन्नः कुलीनःकुशलोयुवा अनुद्धतःसु
नृतवाक्यस्यातोनेतानुसद्गुणः ६ अयंचविबुधैरुक्तानुकूलोदक्षिणःशठः धृष्टश्चेतिचतुर्धास्यान्नायिकापिचतुर्विधा ७ पत्नीरागो
नुकूलःस्यादन्यरमणीमनाः दक्षिणश्चान्यचित्तोपियःस्याद्विकृतलज्जिया ८ प्रियंवक्तिप्रियंतस्याःकुर्वन्नयोविकृतःशठः धृष्टोज्ञातापराधो
पिनविलक्षोवमानितः ९ अनुद्धतुस्त्रीकायाःपरकीयापणांगना त्रिवर्गिणःस्त्रीकायास्यादन्याःकेवलकामिनः १० अनुरक्तानुरक्तास्वयं
यास्वीकृताभवेत सानुद्धतायथाराज्ञादुष्यंतस्यशकुंतला ११ देवतागुरुसाक्षिण्स्वीकृतास्वीयनायिका क्षमावत्यतिगंभीरप्रकृतिःसचत्रिभ
त १२ परकीयाप्यनूढवाज्यक्तोदस्फुटचानयोः स्वयमप्यतिकोमलासख्यांचेकाप्रियंवदेत १३ सामान्यवनितावेश्याभवत्पटपंडिता नहिक
श्चित्प्रियस्तस्यादातारंनायकंविना १४ सर्वप्रकाशनामवेषायातिनायकसमुद्भता वाच्यःप्रच्छन्नवान्यस्त्रीणां [illegible] प्रियसमा

गमः २५ पूर्वानुरागोमानात्मप्रवासःकरुणात्मकः विप्रलंभश्चतुर्धास्यात्पूर्वेपूर्वोप्ययंगुरुः २६ स्त्रीपुंसयोर्नैवात्रोक्तादेवोल्लसितरागयोः
ज्ञेयःपूर्वानुरागोयुमप्रर्णस्पृहयादेशा २७ मानोन्यवनितासंगादीर्ष्याविकृतिमुच्यते प्रवासःपरदेशादेर्भियेविरहसंभवः २८ स्यादकृतरूपेन्च
वेदंपत्योरनुकूलयोः शृंगारःकरुणाख्योयंवृत्तवर्णनएवसः २९ उत्साहात्मावीरोधर्मोत्तिदानतः नायकोत्रभवेत्सर्वः श्लाघ्यगुण
गतोगुणैः ३० शोकोत्थःकरुणोज्ञेयस्तत्रश्वपातरोदने वैवर्ण्यमोहनिर्वेदग्लानाश्रुमणिकीर्त्तयेत ३१ हासमूलःसमाख्यातोहास्यनामारसो
बुधैः वेषांगवैकृत्यादेर्वाक्योहास्यस्यचोद्भवः ३२ कपोत्साक्षिकृतोल्लासोभिनोष्टःसमहात्मनां विदीर्णास्यश्चमध्यानोमधुपानोमशाद्
कः ३३ विस्मयात्माद्भुतोज्ञेयस्तत्रासंभाव्यवस्तुनः दर्शनाच्छ्रवणाद्वापिप्राणिनामुपजायते ३४ तत्रनेत्रविकाशास्यात्पुलकस्वेदएववा
निस्पंदनेत्र तासाधुसाधुवागादरादयः ३५ भयानकोभवेद्भीतिप्रकृतिर्घोरवस्तुनः सचप्रायेणवनितानीचबालेषुत्रास्यते ३६ वि
गालोकस्यशोकोगर्कपगदसंभमाः त्रासेवंवर्ण्यमोहाश्चवर्ण्यंतेविबुधेर्विह ३७ क्रोधात्मकोभवेद्रौद्रः कोपश्चारिपराभवात् भिन्नव
त्तिर्भवेदुग्रः सामर्षःस्तब्धनायकः २७ श्लाघावस्त्रास्त्रसंग्रामक्षोभोपश्चकुटयस्तथा अन्यायातिज्ञनाक्षेपादलनंचोपवर्ण्यते २८ वीभत्सः
स्याज्जुगुप्साात्मासोघहृत्यंश्रवणेक्षणात् निष्ठीवनास्यभंगादिस्यादत्रमहतांनच २९ सम्यक्ज्ञानःसमुत्थानः शांतोनिस्पृहनायकः
रागद्वेषपरित्यागात्सम्यक्ज्ञानस्य चोद्भवः ३० शोषरुद्भिस्तमाश्रितंगुणगणैश्चेतश्चमत्कारणैनानालंकृतिभिःपरीतमभितोवीत्यास्फु
रंत्यासतां तत्तेस्तन्मयतागतंनवरसैरास्वाद्यकाव्यंकविः स्त्रष्टारोपरयंतुकाव्यमुरुषं सारस्वतध्यायिनः ३१ इतिवाग्भट्टालंकारेपंच
मःपरिछेदः ५ शुभंभवतु ५ श्रीराम ५

389
1995

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

॥इतिवाग्भट्टालंकारसमाप्तः॥ श्रीगजानन॥